

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми дослідження. Сьогодні професійна освіта в Україні перебуває в активній стадії реформування.

Прагнення України до входження в Європейський освітній простір, регулювання національних інтересів, ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення якості та ефективності підготовки кадрів, з одного боку, і глобалізація, технологічні, економічні й демографічні процеси, мобільність трудових ресурсів – з іншого, потребують певного збалансування з урахуванням досвіду європейських країн та їхніх здобутків у національну систему професійної освіти.

Національна рамка кваліфікацій (далі – НРК), яка ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, сьогодні максимально враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та є балансом в унормуванні законодавства у сфері професійної освіти і соціально-трудова відносин, національного та міжнародного визнання кваліфікацій, здобутих в Україні, у налагодженні ефективної взаємодії сфери професійної освіти і ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження національної рамкової системи кваліфікацій в Україні розпочалися ще у 2006 році з вивчення міжнародного досвіду, коли були висвітлені головні аспекти та обґрунтована мета розробки НРК (Т. Десятов), проаналізовано загальні підходи та описано технічні аспекти процесу розробки національних рамок кваліфікацій на рівні окремих країн, зокрема Великої Британії (Т. Морозова), Сполучених Штатів Америки (В. Луговий, Ж. Таланова), Нідерландів, Естонії, Австрії, Фінляндії, Іспанії та Греції (А. Волльшлегер, В. Мільхан).

Концептуальні засади й методичні аспекти впровадження НРК нині активно обговорюються академічною спільнотою України, зокрема В. Подковкою, Ю. Сухарніковим, В. Хомич та іншими. Вітчизняні науковці аналізують можливість використання досвіду створення

Європейської й національних рамок кваліфікацій, опис яких містять праці зарубіжних дослідників – В. Байденка, А. Муравйової, О. Олейнікової, М. Коулза, Д. Раффа, М. Янга.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Розглянути особливості підготовки фахівців у закладах професійної освіти з урахуванням положень Європейської та НРК.

Виклад основного матеріалу. Українськими вченими НРК характеризується як системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів; «шкала», мірило будь-яких кваліфікацій за критерієм їх складності [3], що формує основу для підвищення якості, доступності, взаємозв'язку, визнання кваліфікацій у суспільстві й на ринку праці як у межах країни, так і за кордоном [1].

Національними механізмами прозорості та визнання кваліфікацій і компетенцій є Система кваліфікацій, основними елементами якої є: рамка кваліфікацій; професійні й освітні стандарти; критерії та порядок оцінювання; уповноважені органи; схема фінансування; інші інституціональні інфраструктури, характерні для конкретної країни.

«Рамка кваліфікацій» (National Framework for Qualification) – це інструмент класифікації та визначення кваліфікацій, поданих у вигляді переліків дескрипторів – узагальнених описів результатів навчання, що містять чітко сформульовані критерії приналежності до кваліфікацій [11]; він передбачає чітку вимірюваність (визначеність) і градацію кваліфікацій.

З позицій європейської політики добросусідства велика увага приділяється інтегральному підходу при формуванні НРК у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС), в яких «кваліфікація» визначається експертами Європейського фонду освіти як підтверджена уповноваженим органом наявність у людини знань, умінь і широких компетенцій відповідно до прийнятих стандартів [11]; офіційний результат процесу оцінювання й визнання, який отримано, коли компетентний орган встановив, що особа до-

сягла навчального результату за заданими стандартами [3].

Головним критерієм класифікації виступають результати навчання. У Законі України «Про освіту» [8] результатом навчання визнаються знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Тому, кваліфікації, компетентності, що лежать в основі кваліфікацій, набуваються виключно через навчання – формальне, неформальне, інформальне, які визначені Міжнародною системою класифікації освіти [4].

Сутність цих форм навчання розкривається лише у проекті Закону України «Про професійну освіту в Україні» [9], яким передбачено, що:

- формальне професійне навчання – це процес навчання, що регламентований вимогами Державного стандарту професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ДСПТО), місцем, строком, методами та формами навчання і передбачає видачу документів державного зразка про професійну освіту в разі успішного завершення;

- неформальне професійне навчання - процес набуття кваліфікації або професійної компетентності відповідно до вимог професійних стандартів та/або вимог роботодавця, що не регламентований місцем, строком і формами навчання;

- інформальне професійне навчання - спонтанний безсистемний процес набуття професійних знань, умінь і навичок (кваліфікацій), не регламентований навчальними планами і програмами, строком, методами та формами навчання.

Українські експерти стверджують, що задоволення потреб регіональних ринків праці вимагає більш гнучкої структури управління професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ПО), в якій саме регіональний рівень має нести відповідальність за обсяги та якість підготовки робітничих кадрів. Це вимагає перерозподілу обов'язків між органами управління освітою, їх партнерами: органами праці та соціальної політики, державної служби зайнятості, галузевими управліннями облдержадміністрацій, об'єднаннями роботодавців та профспілок.

Вирішенню цього завдання сприятиме етапна децентралізація ПО, що дозволить гнучко реагувати на регіональні потреби в кваліфікованих робітниках з урахуванням місцевих демографічних та економічних факторів. Децентралізація системи ПО потребуватиме сучасних підходів до формування політики й

стратегії в цій галузі та законодавчого врегулювання ряду питань, що сьогодні вирішуються на центральному рівні, але можуть і повинні бути передані в регіональне управління [5].

Зазначимо, що в більшості країн ЄС це питання вирішено, і важливого значення набувають різноманітні стимули до підвищення якості національної робочої сили. Зокрема на молодих робітників здійснюється мотивуючий і стимулюючий вплив, орієнтований на активізацію їх професійно-особистісного розвитку і функціонування.

Академічну мобільність учасників освітнього процесу мають забезпечувати уповноважені органи, до яких належать органи державної влади та місцевого самоврядування у галузі освіти, підприємства й організації, ліцензовані на надання освітніх послуг у галузі ПО, заклади професійної освіти (далі – ЗПО), типи яких визначені у статті 18 Закону України «Про професійно-технічну освіту» [9] та запропоновані нові – у статті 24 проекту Закону України «Про професійну освіту» [10], зокрема професійні коледжі, професійні ліцеї, центри професійної підготовки, інші типи закладів освіти (зокрема ЗПО зі специфічними умовами навчання).

Сучасні ЗПО мають враховувати вимоги професійних й освітніх стандартів при розробленні навчальних програм з підготовки фахівців відповідного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня. Зазначені навчальні програми мають враховувати ринкові вимоги розвитку держави, стимулювати роботодавців до інвестування у професійну підготовку фахівців; на загальнодержавному рівні мотивувати роботодавців до забезпечення умов організації виробничого навчання та практики, оновлення матеріально-технічної бази.

Для цього потрібно прийняти нові нормативно-правові документи щодо створення маркетингових і профорієнтаційних служб у навчальних закладах [6] для прогнозування потреб ринку праці, врахування сучасних економічних викликів, встановлення балансу між обсягами, напрямками, рівнями, якістю підготовки кваліфікованих робітників та існуючими соціально-економічними умовами, сучасними вимогами роботодавців.

У 2016 році підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у ЗПО, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, здійснювалася для всіх галузей економіки за 35 напрямками та видами господарської діяльності з майже 500 професій на відміну від 2010 року (530 професій) [2], хоч на підприємствах застосовується лише близько 400 професій [5].

Це свідчить про позитивну тенденцію до інтегрування професій, коли учень за час навчання оволодіває кількома професіями спорідненого профілю. Водночас, як зазначають

українські експерти, зміст і перелік цих професій здебільшого обирається ЗПО довільно, без урахування перспективних потреб національного та регіональних ринків праці. Попит ринку праці на кваліфікованих робітників перевищує попит на фахівців із вищою освітою. Серед зареєстрованих безробітних найбільше претендентів на одну вакансію серед юристів, вищих державних службовців, керівників, менеджерів – 21 особа, а найменше – на кваліфікованих робітників з інструментом – 6 осіб.

Для розроблення ДСПТО з конкретних професій на основі компетентнісного підходу в Україні діють Методичні рекомендації [7], в яких визначено основні поняття ДСПТО: освітній стандарт розглядається як документ, який визначає обсяг знань, умінь і навичок (компетенцій), якими особа має оволодіти для набуття компетентностей відповідно до вимог професійного стандарту; професійний стандарт – документ, який у межах виду трудової діяльності визначає трудові функції, кваліфікацію робітника відповідно до рівнів Національної та галузевих рамок кваліфікацій, умови праці, особистісні якості, вимоги до професійної освіти і навчання, можливі місця роботи. Професійний стандарт складається з окремих одиниць, що охоплюють трудові функції та трудові дії; ДСПТО з конкретної професії – документ, у якому визначені державні вимоги до результатів навчання ПТО, рівня професійної кваліфікації випускників ЗПО та освітнього рівня вступників до зазначених навчальних закладів.

ДСПТО обов'язково має містити: поясню-

вальну записку; освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника ЗПО відповідно до НРК та галузевої рамки кваліфікацій; вимоги до результатів навчання і критерії їх оцінювання; типовий навчальний план професійної підготовки кваліфікованих робітників з конкретної професії відповідно до рівня НРК та галузевої рамки кваліфікацій; типові програми навчальних модулів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи, зазначимо, що українська система ПО перебуває на шляху інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору. Однак ще залишаються невирішеними питання розроблення нового законодавства, визначення короткострокових і довгострокових завдань та змісту інтегрування, приведення підготовки робітничих кадрів відповідно до потреб української економіки через посилення повноважень та функцій на регіональному і місцевому рівнях ЗПО та роботодавців, створення системи соціального партнерства для застосуванням дуальної системи навчання.

Невизначеними також залишаються питання фінансування професійної освіти. Окрім фінансування освіти за рахунок державного та/або місцевого бюджетів у порядку, встановленому законодавством, основою фінансової допомоги має стати система універсальних грантів для учнів, адже «світові тенденції інвестування у професійну освіту неспинно зростають», що стане основою подальших досліджень.

Література

1. Голубенко О. Л., Морозова Т. Ю. Національна рамка кваліфікацій у контексті європейських перетворень освітнього простору. Вища школа. 2009. – № 3. – С. 44-56.
2. Зайченко В. В. Сучасний стан та напрями удосконалення системи професійно-технічної освіти в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20. – С. 35-41.
3. Луговий В. І. Європейські кваліфікаційні метарамки. Запровадження НРК в контексті нового Закону України «Про вищу освіту». МСКО-2013 (концептуальний, нормативний і методичний аспекти) : матеріали Нац. команди експертів проекту ЄС «НЕО в Україні». – Київ. – 2014. – 60 с.
4. Международная стандартная классификация образования. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/iscd-2011-ru.pdf> (дата звернення: 12.02.2018).
5. Моніторинг стану професійно-технічної освіти та альтернативні пропозиції щодо її модернізації. URL: <http://centromonitor.com.ua/?p=318> (дата звернення: 12.02.2018).
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. /Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, 2016. - 448 с. – Бібліогр.: с. 21. – (До 25-річчя незалежності України).
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.04.2012 р. № 522. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=080UZCE1C5> (дата звернення: 12.02.2018).
8. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38-39. – Ст. 380.
9. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
10. Проект Закону «Про професійну освіту в Україні» від 22.09.2016 р. № 5160. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60075 (дата звернення: 04.02.2018).
11. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. – Ministry of Science, Technology and Innovation. – February 2005 [Electronic resource]. – URL: www.bolognaberger2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf

References

1. Holubenko O.L, Morozova T.YU. Natsionalna ramka kvalifikatsiy u konteksti yevropeyskykh peretvoren osvithnoho prostoru. Vyshcha shkola. – 2009. – № 3. – S. 44-56.
2. Zaychenko V. V. Suchasnyy stan ta napryamy udoskonalennya systemy profesiyno-tekhnichnoyi osvity v Ukraini. Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2011. – Vyp. 20. – S. 35-41.
3. Luhovyy V. I. Yevropeyski kvalifikatsiyini metaramky. Zaprovdzhennya NRK v konteksti novoho Zakonu Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». MSKO-2013 (kontseptualnyy, normatyvnyy i metodychnyy aspekty) : materialy Nats. komandy ekspertiv proektu YES «NEO v Ukraini». – Kyiv. – 2014. – 60 s.
4. Mezhdunarodnaya standartnaya klassifikatsiya obrazovaniya. URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/iscsed-2011-ru.pdf> (data zvernennya: 12.02.2018).
5. Monitorynh stanu profesiyno-tekhnichnoyi osvity ta alternatyvni propozytsiyi shchodo yiyi modernizatsiyi. URL: <http://centromonitor.com.ua/?p=318> (data zvernennya: 12.02.2018).
6. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini. /Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovyy (zast. holovy), A. M. Hurzhiy (zast. holovy), O. YA. Savchenko (zast. holovy)] ; za zah. red. V. H. Kremenya. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2016. 448 s. – Bibliohr.: s. 21. – (Do 25-richchya nezalezhnosti Ukrainy).
7. Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo rozroblennya Derzhavnykh standartiv profesiyno-tekhnichnoyi osvity z konkretnykh profesiy na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu: Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 26.04.2012 r. № 522. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=080UZCE1C5> (data zvernennya: 12.02.2018).
8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2017. – № 38-39. – St.380.
9. Pro profesiyno-tekhnichnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 10.02.1998 № 103/98-VR. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 1998. – № 32. – St. 215.
10. Proekt Zakonu pro profesiynu osvitu v Ukraini vid 22.09.2016 r. № 5160. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60075 (data zvernennya: 04.02.2018).
11. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. – Ministry of Science, Technology and Innovation. – February 2005 [Electronic resource]. – URL: www.bolognabergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf

Стойчик Т. І. Національна рамка кваліфікацій як інструмент забезпечення якості професійної освіти.

Автором розглядаються поняття «кваліфікація», «національна рамка кваліфікацій», «система кваліфікацій», «професійні й освітні стандарти».

Визначено мету запровадження НКР, зокрема, як складової інтеграції української системи професійної освіти до загальноєвропейського освітнього простору.

Проаналізовано поняття «результати навчання» через площину кваліфікацій та компетентностей, звернуто увагу на можливі форми навчання (формальне, неформальне, інформальне).

Наголошено на важливості розроблення Державних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу; врахування вимог професійних та освітніх стандартів при розробці навчальних програм з підготовки фахівців відповідного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня.

Обґрунтовано складові, які опосередковано впливають на рівень задоволення потреб ринку праці, зокрема: гнучка структура управління професійною освітою, регіональні аспекти підготовки кадрів, повноваження та функції на регіональному і місцевому рівнях закладів професійної освіти та роботодавців, система соціального партнерства, тобто – децентралізація професійно-технічної освіти.

Зроблено висновок про те, що саме регіональний рівень має нести відповідальність за обсяги та якість підготовки робітничих кадрів як наслідок визначено необхідність (на прикладі країн ЄС) перерозподілу обов'язків між органами управління освітою та їх партнерами: органами праці та соціальної політики, державної служби зайнятості, галузевими управліннями облдержадміністрацій, об'єднаннями роботодавців та профспілок.

Акцентовано увагу на необхідності прийняття нормативно-правових документів щодо створення маркетингових і профорієнтаційних служб у закладах професійної освіти, а також щодо мотивування працівників до забезпечення умов організації виробничого навчання та практики, оновлення матеріально-технічної бази.

Ключові слова: кваліфікація, національна рамка кваліфікацій, система кваліфікацій, професійні й освітні стандарти.

Стойчик Т.И. Национальная рамка квалификаций как инструмент обеспечения качества профессионального образования.

Автором рассматриваются понятия «квалификация», «национальная рамка квалификаций», «система квалификаций», «профессиональные и образовательные стандарты».

Определены цели введения национальной рамки квалификаций, в частности, как составляющей интеграции украинской системы профессионального образования в общеевропейское образовательное пространство.

Проанализировано понятие «результаты обучения», через плоскость квалификаций и компетенций, обращено внимание на возможные формы обучения (формальное, неформальное, информальное). Подчер-

кнута важность разработки Государственных стандартов профессионального (профессионально-технического) образования по конкретным профессиям на основе компетентного подхода; учета требований профессиональных и образовательных стандартов при разработке учебных программ по подготовке специалистов соответствующего образовательного и образовательно-квалификационного уровня.

Обоснованы составляющие, которые косвенно влияют на уровень удовлетворения потребностей рынка труда, в частности: гибкая структура управления профессиональным образованием, региональные аспекты подготовки кадров, полномочия и функции на региональном и местном уровнях учреждений профессионального образования и работодателей, система социального партнерства, то есть, – децентрализация профессионального образования.

Сделан вывод о том, что именно региональный уровень должен нести ответственность за объемы и качество подготовки рабочих кадров, как следствие определена необходимость (на примере стран Европейского Союза) перераспределения обязанностей между органами управления образованием и их партнерами: органами труда и социальной политики, государственной службы занятости, отраслевыми управлениями облгосадминистраций, объединениями работодателей и профсоюзов.

Акцентировано внимание на необходимости принятия нормативно-правовых документов по созданию маркетинговых и профориентационных служб в учреждениях профессионального образования, а также мотивации работников по обеспечению условий организации производственного обучения и практики, обновлению материально-технической базы.

Ключевые слова: квалификация, национальная рамка квалификаций, система квалификаций, профессиональные и образовательные стандарты.

Stoychuk T.I. National qualifications framework as a tool to ensure the quality of vocational education.

The concepts of qualification, national qualifications framework, system of qualifications, professional and educational standards are considered.

The purpose of the introduction of the national qualification framework, in particular, as a component of integration of the Ukrainian system of vocational education into the European educational space, is determined.

As the qualifications and competencies underlying them are acquired through training, the concept of «learning outcomes» is considered, attention is drawn to the possible forms of learning (formal, informal).

The importance of developing the State standards of professional (vocational) education for specific professions is emphasized on the basis of a competent approach; taking into account the requirements of professional and educational standards in the development of training programs for the training of specialists of the relevant educational and educational qualification level.

The components that indirectly influence the level of satisfaction of labor market needs are substantiated, in particular: flexible structure of management in vocational education, regional aspects of personnel training, powers and functions at the regional and local levels of vocational education institutions and employers, social partnership system- decentralization of vocational education, technical education.

It was concluded that the regional level should be responsible for the volumes and quality of the training of the labor force, as a consequence, the need (on the example of the countries of the European Union) for the redistribution of responsibilities between the education authorities and their partners: labor and social policy, state employment services, branch offices of regional state administrations, associations of employers and trade unions.

The emphasis is on the need to adopt normative and legal documents on the creation of marketing and vocational guidance services in vocational education institutions, as well as on motivating employees to provide conditions for the organization of production training and practice, updating the material and technical base.

Key words: qualification, national qualifications framework, qualifications system, professional and educational standards.